

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه تبصرة الفقهاء^۱

آية الله حاج شیخ هادی نجفی مدظله
ترجمه: محمود نعمتی

ستایش خدای را است که مرکب علماء را بر خون شهیدان برتری بخشیده، و رحمت و درود بر رساننده پیام‌های خداوند [حضرت] محمد [برگزیده] و بر سرافرازتر خاندان پاکش. پس از ستایش خدا و درود بر پیامبرش، همانا سماحت علامه ثانی و بزرگ محقق و اصولی مدقق و فقیه آگاه [و هوشیار و اصیل]، آية الله العظمی، شیخ محمدتقی رازی نجفی اصفهانی مزارش مقدس باد متوفای سال ۱۲۴۸، و صاحب کتاب معروف انجمن‌های دانش و اهلش «هدایة المسترشدين في شرح اصول معالم الدين»، شخصیتی بی‌نیاز از شناساندن و بزرگداشت می‌باشد.^۲ برای نمونه گفته علامه سید عبدالحسین شرف‌الدین مزارش مقدس باد متوفای ۱۳۷۷ در کتاب خود به نام «بغية الراغبين» را در شأن او ذکر می‌نمایم.

گفته است: «شیخ محمدتقی نشانی از نشانه‌های محکم و حجتی از حجت‌های رشدیافته خدا است که در روش، همانند پیشوایان اهل بیت علیهم‌السلام می‌نماید و امر و نهی آنان را بیان می‌کند. دریای دانشی از دریاهای [بی‌کران] دانش‌های محیط آن امامان، و پرچم استواری است که خداوند آن را از پایه‌های زمین قرار داده. او در خدمت به دین و اهل ایمان دارای روش خاصی است که خداوند و فرستاده‌اش پاداش خدمتش را بدهد... و آنگاه که به اصفهان بازگشت برای نشر دانش و تربیت دانش‌پژوهان طلاب کمر همت بر بست و مصمم و آماده شد و حوزه درسی او نزدیک به سیصد تن از همان فضلاء و بزرگان را در خود داشت و در پرورش و بیرون دادن مجتهدین، آن چنان تلاشی داشت که اراده قوی و نیرومند پیشین او را [در پرورش مجتهدین] می‌رساند و در تألیف کتب، تصمیم و اراده کم‌نظیر داشته... و برای تو کافی است [که بدانی] کتاب هدایة المسترشدين في شرح معالم الدين و دیگر کتب مورد بهره‌فقهی و اصولی از آثار جاوید او است^۳ و در فقه استدلالی کتابی دارد با نام «تبصرة الفقهاء» که تاکنون چاپ نگشته و این کتابی که در پیش روی [خود] می‌بینی همانی است که اکنون

۱. اصل و متن عربی این مقدمه در آغاز کتاب «تبصرة الفقهاء» شیخ محمدتقی در سال ۱۴۲۷ ق به چاپ رسید.
۲. ترجمه احوال این دانشمند را در کتاب خود با نام «قبيله عالمان دين»، ص ۳۹-۱۱، و نیز در مقدمه‌ام بر کتابش یعنی «رساله صلاتیه» (ص ۲۴-۳۴) که هر دو به زبان فارسی می‌باشند نوشته‌ام.
۳. ر. ک: بغية الطالبين في سلسلة آل شرف‌الدین، ج ۱، ص ۱۵۵.

برای نخستین بار به چاپ رسیده است. در این جا گفته برخی بزرگان را از پی هم، پیرامون این کتاب نقل می‌کنم.

اقوال بزرگان پیرامون کتاب تبصرة الفقهاء

- ۱- در روضات الجنّات گفته است: «او کتابی کبیر در فقه استدلالی دارد که در روزهایی که من در خدمت او بودم به تألیف آن اشتغال داشت که تاکنون چاپ نشده است».^۴
- ۲- [باز] صاحب روضات الجنّات در دیگر کتاب خود؛ یعنی «علماء الأسرة» در شرح حال اساتید خود و شیخ ما [=محمدتقی] گفته است: «او کتب فقهی فراوانی دارد که تاکنون تدوین نشده‌اند...».^۵
- ۳- و شاگردش - آیه‌الله مجدّد شیرازی - در تقریرات بحش، از فقه استاد خود - شیخ ما؛ یعنی مؤلف این کتاب - نقل کرده است که: «و برخی از محققین معاصر - طبق آنچه که از او حکایت شده است - مایل گشته که اجازه کاشف است و ملتزم به لازم اول؛ یعنی جواز تصرّف اصیل شده است،^۶ سپس در حاشیه اصل آمده است که طبق آنچه از همو حکایت شده، او شیخ محمدتقی قبرش مقدّس باد می‌باشد».^۷
- ۴- نواده مؤلف - علامه آیه‌الله شیخ محمدتقی آقاجنّفی اصفهانی (متوفای ۱۳۳۲) چهار بار از جدّ خود در کتاب طهارت از سلسله کتاب‌های فقه الامامیه نقل کرده [و] گفته است: «جدّم گفته است، گویا این روایت که دلالت بر عدم ورود به چاه می‌کند از طرف جنب، مبنی بر نجاست چاه است یا بنا بر کراهت آن، که در این صورت باعث زیان مردم می‌گردد، و یا وقوع نجاست در آب باعث افساد آب به وجه دیگری همانند افساد آب به سبب تغییر می‌گردد در حالی که آب، ملک کسی یا در تصرف دیگری و یا وقف دیگران باشد که موجب زیان موقوف علیهم گردد. حال اگر از همه آنچه که ذکر شد دست برداریم، ظاهر آن است که نزول واجب باشد تا اخذ به اطلاق وجدان گردد»^۸، مرحوم آقاجنّفی پس از نقل این گفتار می‌فرماید این قول اقوی است.^۹
- ۵- و نیز باز هم نواده مؤلف در کتاب طهارت گفته است: «در میان اصحاب اختلاف واقع شده است، در مسئله انتقال به تیمم در این باب که آیا ویژه متعمّد در جنابت بر همین حال مذکور است و یا این که شامل متعمّد هم می‌گردد؟ اقوال مختلف است که ظاهراً عدم فرق بین متعمّد و غیرمتعمّد، قول معروف منصوص اصحاب است و جدّ علامه هم مایل به همین قول است».^{۱۰}
- ۶- همچنین نفی خلاف از اصحاب را از جدّ خود، در این مسئله که آیا ترس از عطش سبب عجز از

۴. ر. ک: روضات الجنّات، ج ۲، ص ۱۲۴.

۵. ر. ک: علماء الأسرة، ص ۱۸۰.

۶. ر. ک: تقریرات آیه‌الله مجدّد شیرازی، ج ۲، ص ۲۸۲.

۷. همان.

۸. ر. ک: فقه الامامیه، کتاب الطهارة، (چاپ سنگی سال ۱۲۹۹ق)، ص ۴۱۶ و (چاپ جدید حروفی «فقه الامامیه»، کتاب طهارت، ص ۴۳۷، با تحقیق آقای مهدی رضوی، چاپ ۱۳۹۰ش، اصفهان، از مجموعه کتاب‌های همایش مرجع بیداری، بزرگداشت یکصدمین سالگرد رحلت عالم ربّانی آیه‌الله العظمی آقاجنّفی اصفهانی).

۹. ر. ک: فقه الامامیه، کتاب طهارت، ص ۴۱۶ و (چاپ جدید، ص ۴۳۷).

۱۰. ر. ک: فقه الامامیه، کتاب طهارت، ص ۴۲۶ و (چاپ جدید ص ۴۴۶).

- استعمال آب در طهارت می‌باشد؟ تا بتوان به تیمم رجوع کرد، نقل کرده است.^{۱۱}
- ۷- باز هم به نقل از جدش گفته است: «جَدَم طاب ثراه فرموده است که جاهل به حکم همچون عامد است، مگر با جهلی که عذر باشد همانند جاهل مطلق غافل از مسئله، یا کسی که به گونه‌ای معتقد به اباحه باشد که اصلاً احتمال خلاف آن را ندهد تا در این صورت پرسش از حکم، بر او واجب باشد».^{۱۲}
- ۸- همچنین در مسئله تیمم بر گل از قول جدش چنین نقل می‌کند که می‌فرماید: «می‌بایست دو دستش را بر گل خشک شده بزند؛ پس اگر در کف دو دستش آنچه که مانع از رسیدن عضو مسح‌کننده بر عضو مسح‌شونده وجود نداشت، با دو دستش، پیشانی و دو دستش را مسح کند. [و] در غیر این صورت مانع را برطرف کرده و مسح نماید. پس از آن آقانجفی گوید: این به نظر من قوی‌ترین مطلب است».^{۱۳}
- ۹- و در مسأله فاقد الطهورین از قول جدش سقوط اداء را نقل می‌کند و می‌فرماید: «مخالفی از اصحاب در این مورد شناخته نشده است».^{۱۴} [۱۵]
- ۱۰- دیگر نتیجه‌اش، علامه، آیه‌الله ابومجد، شیخ محمد رضا نجفی اصفهانی طاب ثراه بر گفته صاحب روضات الجنّات مبنی بر این که شیخ محمدتقی کتاب فقهی استدلالی دارد، استدراک کرده و فرموده است: «کتاب طهارت به چاپ رسیده، و آن کتاب در علم فقه همانند هدایة المسترشدين است در علم اصول فقه، و طبق نقل پدرم طاب ثراه شرحی هم بر کتاب الوافی دارد».^{۱۶}
- ۱۱- و نتیجه او علامه، شیخ محمدباقر الفت فرزند آیه‌الله آقانجفی اصفهانی گوید: «همچنین، کتابی در علم فقه تصنیف کرده که آن را ندیده‌ام».^{۱۷}
- ۱۲- صاحب الذریعة از این کتاب یاد کرده است^{۱۸} و در ترجمه [احوال] مؤلف در کتاب «الکرام البررة» گفته است: کتاب طهارت، [و] در تکمله گفته است که آن کتاب را دیده‌ام که کاملاً تحقیقی است و در اندازه طهارت کتاب معالم است و نیز شرح کتاب طهارت الوافی اثر ملا محسن فیض کاشانی که تقریر استادش سید مهدی [بحرالعلوم] می‌باشد...^{۱۹}
- ۱۳- بنا به گفته شیخ محمدعلی معلم حبیب‌آبادی، او کتاب کبیری به صورت دست‌نوشته در فقه استدلالی دارد که هنوز چاپ نشده است.^{۲۰}

۱۱. ر. ک: فقه الامامیه، کتاب طهارت، ص ۴۲۹ و (چاپ جدید، ص ۴۴۹).

۱۲. ر. ک: همان، ص ۴۴۸ و (چاپ جدید، ص ۴۶۸).

۱۳. همان، چاپ جدید، ص ۴۷۶.

۱۴. همان، چاپ جدید، ص ۴۷۸.

۱۵. مؤلف مقدمه این دو مورد (۸ و ۹) را در ترجمه افزوده‌اند.

۱۶. ر. ک: أعلّاط الرّوضات، (چاپ تهران، ۱۳۶۸)، ص ۱۰.

۱۷. ر. ک: خاندان من، (ص ۷۲)، چاپ شده در مجموعه آثار مرحوم الفت با نام «گنج زری بود در این خاکدان»، چاپ ۱۳۸۴ ش، اصفهان، تصحیح: لاله الفت، نشر نوشته و ص ۸ (از نسخه خطی).

۱۸. ر. ک: الذریعة، ج ۱، ص ۲۸۳، شماره ۱۲۲۸.

۱۹. ر. ک: الکرام البررة، ج ۱، ص ۲۱۷.

۲۰. ر. ک: مکارم الآثار، ج ۴، ص ۱۳۳۱.

۱۴- علامه مورّخ، سیّد مصلح‌الدین مهدوی در کتاب خود به نام «بیان سُبُلِ الهدایة فی ذکرِ أَعقابِ صاحبِ الهدایة» در شرح حال مؤلف از این کتاب نام برده است.^{۲۱}

۱۵- پدرم علامه، آیة‌الله شیخ مهدی مجدالاسلام نجفی رحمته‌الله در مقدمه خود بر هدایة المسترشدين این چنین فرموده است: «نسخه‌ای [خطی] از کتاب فقه صاحب هدایه را در حدود پانصد صفحه^{۲۲} یافتیم با نام «تبصرة الفقهاء» که اکثر مسائل طهارت و بحث مواقیت نماز و برخی از مسائل زکات، و بخشی از بیع در آن گنجانده شده و جایگاه این کتاب در علم فقه همانند هدایه است در علم اصول فقه...».^{۲۳}

۱۶- علامه محقق سید احمد حسینی اشکوری مدّظله در ترجمه احوال مؤلف که در ابتدای کتاب هدایه آمده است، این چنین فرموده است: «شیخ در ایام تحصیل و دانش‌پژوهشی، همزمان اشتغال به کسب فقه و اصول فقه داشت و در طول عمر در حالی که آن دو را تدریس می‌کرد، در آن دو رشته هم ممارست داشت و هم در جست و جوی ادله آنها بود؛ لذا کتابش یعنی تبصرة الفقهاء همه جوانب مسائل فقهی را همانند کتاب هدایة المسترشدين دربردارد، و لکن شیخ مؤلف نتوانسته است که همه ابواب فقه را در تبصرة الفقهاء بیان نماید؛ بلکه تنها مقداری از کتاب طهارت و نماز و زکات و بیع را به رشته تحریر درآورده ولی همین مقدار، ما را بر نیروی اجتهاد فقهی و چیرگی او بر اقوال و آراء فقهاء و نیروی برترش در نقد و خالص گرداندن، و مهارت ممتازش در عرضه ادله قرآن کریم و سنت منقوله سینه به سینه روایت شده اهل بیت علیهم‌السلام و [به دنبال آن] استخراج حکم موافق‌تر با آن ادله، راهنمایی می‌کند.

آنگاه هنگامی که دست به جست و جوی موضوعی می‌زند، ابتداءً به بیان اقوال و نظریات اهل لغت همراه با جرح و تعدیل گفته‌های آنان و مطابقتش با ذوق عرفی می‌پردازد، سپس مهم‌ترین آراء فقهاء بزرگ را همراه با پژوهش و تحقیق و نقد علمی عرضه می‌نماید و به دنبال آن، ادله فقهی را که همان آیات و احادیث باشد، با اسناد به نظر و رأی خود می‌آورد و در پایان، فتوای خود را که در اغلب اوقات قوی می‌باشد استخراج می‌کند و راه درست استنباط [احکام] را به ما می‌شناساند».^{۲۴}

۱۷- این کتاب را در ترجمه احوال مؤلف، در کتاب خود یعنی «قبیله عالمان دین» که به چاپ رسیده است ذکر کرده‌ام.^{۲۵} در حال حاضر این مؤلف فقیه کبیر، کتاب طهارت از کتب فقهی را سه بار به رشته تحریر درآورده است:

- ۱- درضمن همین کتاب یعنی «تبصرة الفقهاء» که نُسخِ آن را ذکر خواهیم کرد.
- ۲- کتابی مستقل در موضوع طهارت که صفحه اول آن را با خط شریفش در کتاب خود به نام «قبیله عالمان دین» چاپ کرده‌ام.^{۲۶}

۲۱. بیان سُبُلِ الهدایة فی ذکرِ أَعقابِ صاحبِ الهدایة یا تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۱، ص ۱۶۸.
۲۲. از نسخه خطی.

۲۳. ر. ک: مقدمه هدایة المسترشدين، ج ۱، ص ۳۰.

۲۴. ر. ک: ترجمه مؤلف در هدایة المسترشدين، ج ۱، ص ۴۴.

۲۵. ر. ک: قبیله عالمان دین، ص ۲۲.

۲۶. ر. ک: قبیله عالمان دین، ص ۲۸.

۳- شرح طهارت کتاب وافى شريف، تقرير بحث استادش آية الله سيد مهدى بحرالعلوم نجفى، كه سه بار توسط علامه تهرانى در كتاب الذريعة [مجلد ۴، ص ۳۷۴] با عنوان التقريرات، و [مجلد ۱۳، ص ۳۶۶] با عنوان شرح طهارت الوافى و [مجلد ۱۴، ص ۱۶۵] با عنوان شرح الوافى معرفى شده است.

تنبيه

و علامه فقيه متتبع، سيد جواد عاملى صاحب «مفتاح الكرامة»، (متوفى ۱۲۲۶) اصل اين تقريرات را از سيد بحرالعلوم به رشته تحرير درآورده و سيد حسن صدر آن را در كتاب «التكملة» معرفى کرده و گفته است: «كتاب شرح طهارت وافى، تقرير درس سيد بحرالعلوم، از آن او است كه هنوز به پايان نرسيده است»، ۲۷ و صاحب الذريعة آن را در سه جاى آن كتاب يعنى در مجلدات [چهارم، ص ۳۴۷] و [سيزدهم، ص ۳۶۶] و [چهاردهم، ص ۱۶۵] معرفى کرده است.

تبصرة الفقهاء

اين كتاب جليل، اكثر مباحث كتاب طهارت و مبحث اوقات نماز و بخشى از مسائل زكات و برخى مباحث كتاب بيع را دربردارد و البته مبحث طهارت، نزديك به نيمى از كتاب را در بر گرفته، كه بنابر گفته صاحب روضات، مؤلف، اين كتاب را در زمان تدريس [همزمان] تدوين کرده است؛ چون مى گويد در ايامى كه به خدمت او مشرف بودم مشغول به تدوين آن كتاب بوده است؛ ۲۸ اما متأسفانه اين كتاب تدوين نشده است و برترين و بهترين گفتار در حق اين كتاب گفته جد علامه ما، ابو محمد شيخ محمدرضا نجفى اصفهانى است آنجا كه فرموده است: «جاىگاه اين كتاب در فقه همچون هدايه است در اصول». ۲۹ به ديگر بيان اين كتاب به بهترين وجه دلالت مى نمايد بر نيروى استنباط مؤلفش و توان اجتهاد و چگونگى ورود و خروجش در مسائل فقهى و آراء و نظريات تكامل يافته اش و چيرگى او بر اقوال [علماء] و توان او بر نقد آنها و توانايى اش در برقرارى جمع ميان روايات متعارض به واسطه ذوق فقهى سليم و دريك كلام، استخراج احكام خداوندى از مداركشان.

نسخه‌های کتاب ۳۰

با وجود تدوين نيافتن اين كتاب به دست خود مؤلف فقيهش، پس از جست و جوى كامل چند نسخه از اين كتاب شريف را - كه بيشتر آنها در روند تحقيق و چاپ در دست ما بود - يافتيم.

۱- نسخه [الف] موجود در كتابخانه عمه زاده علامه محقق [و] خدمتگزار ميراث اماميه در اصفهان، آية الله سيد محمدعلى روضاتى مد ظله العالى از سرشناسان و سرآمدان بيت مؤلف مى باشد، كه نسخه اين چاپ را براى ما فرستادند در حالى كه اين نسخه بيش از دو ماه در دست ما بود؛ لذا از او سپاسگزارى و او را به جهت تندرستى و عافيت و طول عمر دعا کرده كه همانا او از ذخائر روزگار ما است.

۲- نسخه [ج] موجود در كتابخانه آية الله سيد عبدالحسين سيد العراقين (۱۳۵۰-۱۲۹۴) در اصفهان در

۲۷. ر. ك: تكملة أمل الأمل، ص ۱۲۷.

۲۸. ر. ك: روضات الجنّات، ج ۲، ص ۱۲۴.

۲۹. ر. ك: أعلاط الرّوضات، ص ۱۰.

۳۰. در كتاب فهرستواره دستنوشته‌هاى ايران (دنا)، ج ۲، ص ۷۶۶ از اين كتاب فقط سه نسخه معرفى شده است كه عبارت است از نسخه‌هاى دانشكده الهيات مشهد و گلپايگان و قم مركز احياء كه تصوير نسخه آية الله سيد محمدعلى روضاتى است.

بیش از یکصد صفحه که قطعه‌ای از این کتاب است در ضمن يك مجموعه که توسط علامه روضاتی از وجود این کتاب آگاه شدیم و با اجازه حجة الاسلام و المسلمین سید ابراهیم میرعمادی سیدالعراقین^{۳۱} فرزند بنیان‌گذار این کتابخانه، توانستیم از آن نسخه عکس بگیریم؛ لذا از او سپاسگزاری کرده و برای او طول عمر و عافیت، و از برای پدرش آمرزش و رحمت را خواهانیم.

۳- نسخه [ب] موجود در کتابخانه آية الله مرعشی در قم به شماره ۴۸۸۳ که در فهرست آن کتابخانه با نام العناوين با شماره ۶۴/۱۳ فهرست شده است ولی صحیح، همین کتاب تبصره است؛ زیرا در عطف کتاب عنوان تبصره آمده است و کتاب به خط ملا مصطفی تفرشی، و مالک آن سید ریحان‌الله موسوی می‌باشد. از سماحة حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید محمود مرعشی^{۳۲} فرزند آیت‌الله مرعشی به این دلیل که تصویر این نسخه شریفه را خالصانه برای ما فرستاده است سپاسگزاری می‌نماییم. درود خداوند بر آن پدر و این چنین فرزندی.

۴- نسخه [د] موجود در کتابخانه دانشکده الهیات [=شهیّد مطهری] دانشگاه فردوسی مشهد رضوی مقدّس هزاران درود بر ساکش که در فهرست نسخه‌های خطی به شماره ۲/۲۲۲ در ضمن مجموعه‌ای به شماره ۱۰۶۲ [۲۲۳۵۵] معرفی شده است. لازم است تا از اداره این کتابخانه عامره به‌ویژه از استاد دکتر محمدعلی رضایی^{۳۳} به دلیل فرستادن خالصانه تصویر این نسخه شریفه [توأم] با گشاده‌روی و اخلاق نیک سپاسگزاری نمایم. ۳۲.

۵- نسخه موجود در کتابخانه آية الله شیخ زین‌العابدین گلپایگانی (۱۲۸۹-۱۲۱۸) واقع در شهر گلپایگان به خط شیخ زین‌العابدین که یکی از شاگردان مؤلف بوده و این نسخه در مجموعه‌ای است: الف: ابتدای آن بخشی از تبصرة الفقهاء، و

ب: مجلد دوم کتاب هدایة المسترشدين است تا پایان کتاب که در فهرست نسخ خطی کتابخانه او معرفی شده است. ۳۳.

متأسفانه با وجود جست و جوی فراوان خود برای یافتن این نسخه و روانه کردن برخی از فضلاء برای یافتن، آن نسخه را نیافتیم و این خداوند است که به جا و عاقبت آن آگاه است.

۶- نسخه موجود در کتابخانه آية الله شیخ رضا استادی^{۳۴} که در فهرست ۳۴ کتابخانه با عنوان طهارت معرفی شده است که در حقیقت بخشی از تبصرة الفقهاء و مباحث طهارت آن است به حسب نقل ابتدای آن، نه آن کتاب طهارتی که آن را مؤلف جداگانه تصنیف کرده است. این نسخه به کتابخانه عمومی آية الله مرعشی منتقل گشته ولیکن تاکنون فهرست نشده است؛ بدین رو نتوانسته‌ایم از آن تصویری برداشته و بهره ببریم.

۳۱. وی در محرم الحرام ۱۴۲۷ ق و در اصفهان به جوار رحمت حق پیوست و نسخه چاپ شده این کتاب را ندید رحمه الله علیه رحمة واسعة.

۳۲. شایان ذکر است که جناب استاد آقای رحیم قاسمی ما را بر دو نسخه کتابخانه آية الله مرعشی و کتابخانه دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد آگاه کرد.

۳۳. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گلپایگان: ص ۹۴، شماره ۱۱۶ به قلم سید جعفر حسینی اشکوری.

۳۴. یکصد و شصت نسخه از يك کتابخانه شخصی، ص ۲۷، به قلم شیخ رضا استادی.

سپاسگزاری و قدردانی

در پایان باید از محقق جلیل استاد سید صادق حسینی اشکوری رحمته الله علیه به دلیل انجام تحقیق و تصحیح این کتاب بزرگ که برای نخستین بار به چاپ رسیده سپاسگزاری نموده و از برایش درخواست توفیق و تسدید بنمایم. متن این کتاب را با چهار نسخه‌ای که ذکر کردم [مطابقه و] تصحیح نموده که ابتدا و پایان آن را پیش از متن کتاب مشاهده می‌نمایم و [مصحح] متنی آورده است درست و مصحح، همراه با تحقیق دقیق با ذکر نشانی آیات قرآنی و روایات و بسیاری از اقوال، و با این تحقیق بلند ثابت نموده است که در إحياء میراث فقهی در مکتب اهل بیت علیهم السلام پرتوان است. ۳۵

این مقدمه به قلم بنده [خدا] هادی ابن شیخ مهدی ابن شیخ مجدالدین ابن شیخ محمد رضا ابن شیخ محمد حسین ابن شیخ محمد باقر ابن شیخ محمد تقی رازی نجفی اصفهانی مؤلف این کتاب خداوند قبور و اسرار و درون و ایامشان را پاک و منزه گرداند در عصر روز سه‌شنبه، نیمه ماه ذی‌قعدة الحرام سال ۱۴۲۵، برابر با روز ولادت سیده‌ما، حضرت فاطمه معصومه علیها السلام دختِ امام موسی بن جعفر علیه السلام در شهر اصفهان که خداوند آن شهر را از بلایا محفوظ بدارد به پایان رسید.

والحمد لله أولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً، و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطیبین الطاهرین المعصومین.

پایان ترجمه شام پنج‌شنبه ۹۰/۷/۲۱

۳۵. در تصحیح و مقابله این کتاب بزرگ مبارک بزرگوارانی چون: سید علی معلم، سید محمود نریانی و شیخ عباس ملایی مرا مساعدت فرموده‌اند دامت نشاطهم العالیة، علاوه بر این آقای نریانی در اخراج اقوال فقهاء نیز پیوسته کوشش کرده‌اند که خداوند بهترین پاداش نیکوکاران را بدو عنایت فرماید. و بدین جهت که کار ما با نسخه پر غلط «الف» و با افتادگی‌های فراوان آغاز گشت، و آخرین نسخه‌ای که به دست ما رسید نسخه «د» می‌باشد که نیکوترین و قوی‌ترین است و لکن در تطبیق متون و حاشیه‌ها و اضافه مطالب نسخه «د»، بسیار رنج بردیم و وقتان بسیار کم و لکن عمل به وعده لازم بود و آن زحمات تبدیل به این اثری شده است که در برابر تو خواننده کریم قرار دارد و در همه حالات ستایش از آن خداوند است. [محقق کتاب، سید صادق اشکوری]